ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Οι άδικες επικρίσεις του Φαναριώτη Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού για τον Ρήγα Βελεστινλή

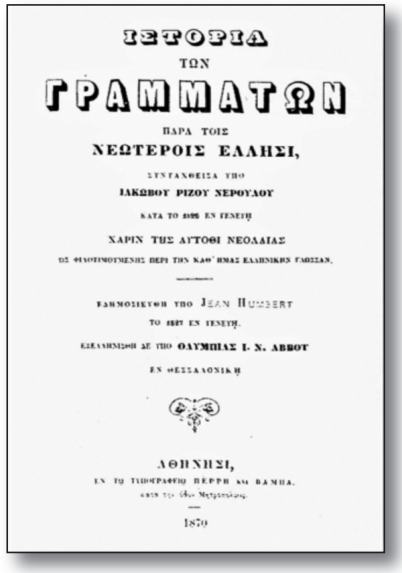
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ
ΝΕΩΤΕΡΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ,
ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΥΠΟ
ΙΑΚΩΒΟΥ ΡΙΖΟΥ ΝΕΡΟΥΛΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1806 ΕΝ ΓΕΝΕΥΗ
ΧΑΡΙΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΘΙ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΤΙΜΟΥΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΛΩΣΣΑΝ.
ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΥΠΟ JEAN HUMBERT
ΤΟ 1827 ΕΝ ΓΕΝΕΥΗ.
ΕΞΕΔΟΘΗ ΔΕ ΥΠΟ ΟΛΥΜΠΙΑΣ Ι. Χ. ΑΒΒΟΤ
ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΑΘΗΝΗΣΙ,
ΕΚ ΤΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΠΕΡΡΟΥ και ΒΑΜΠΑ.
1870

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ

ΑΘΗΝΑ 2022

Οι άδικες επικρίσεις του Φαναριώτη
Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού για τον Ρήγα Βελεστινλή

ISBN: 978-960-6733-28-4

Δρ. Δημήτριος Απ. Καραμπερόπουλος
Ιστορικός της Ιατρικής
Πρόεδρος Επιστημονικής Εταιρείας
Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ
Μιλτιάδου 3, 14562 Κηφισιά
Τηλ. 2108011066, 6944304968
www.karaberopoulos.gr, www.rhigassociety.gr
Ηλεκτρονική διεύθυνση: karamber@otenet.gr

Οι άδικες επικρίσεις του Φαναριώτη Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού για τον Ρήγα Βελεστινλή

Κατά τον έκτο χρόνο του Αγώνα, το 1826, σε ένα μορφωμένο φιλελληνικό ακροατήριο στη Γενεύη έδωσε σειρά διαλέξεων, στο πλαίσιο της ενίσχυσης του δίκαιου της Ελληνικής Επανάστασης, ο Φαναριώτης λόγιος και πολιτικός Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός[1], (1778-1849). Είχε ζήσει στην Ηγεμονική αυλή της Βλαχίας και Μολδαβίας ως μέγας ποστέλνικος (πρωθυ-

1. Ενδεικτικά για τον Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό βλ. όπου και σχετική βιβλιογραφία, Κωνσταντίνα Ζάνου,, «Ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο Ιακωβάκης Ρίζος Νερουλός και η Νεότερη Ιστορία της Ελλάδας», *Μνήμων* 30 (2009), σελ. 141-177. Βασιλική Τζώγα, «Το Ιστοριογραφικό εγχείρημα του αυτοεξόριστου στη Γενεύη Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού μέσα από επιστολή του προς τον Ιωάννη Καρατζά στην Πίζα», *Πρακτικά ΣΤ΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών*, Λουντ, 4-7 Οκτωβρίου 2018, τόμ. 4, *Ο ελληνικός κόσμος σε περιόδους κρίσης και ανάκαμψης, 1204-2018*, επιμέλεια Βασ. Σαμπατακάκη, Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα 2020, σελ. 67-88. Bertrand Bouvier και Αναστασία Δανάη Λαζαρίδου, (Εισαγωγή, έκδοση, μετάφραση, ευρετήρια), *Ιακωβάκη Ρίζου Νερουλού, Κριτική ανάλυση του συγγράμματος που επιγράφεται Τουρκική Χάρτα* (δίγλωσση έκδοση γαλλικά-ελληνικά) Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2013.

πουργός) κατά την ηγεμονία του Ιωάννη Καρατζά (1812-1818) και του Μιχαήλ Σούτσου (1819-1821).

Ο χαρισματικός ομιλητής Ρίζος Νερουλός παρουσίασε κατά τις ομιλίες του στη Γενεύη την γραμματεία της νεώτερης Ελλάδος, που την επόμενη χρονιά εκδόθηκαν σε βιβλίο με τίτλο, *Cours de littérature grecque moderne donné à Genève par Jacovaky*

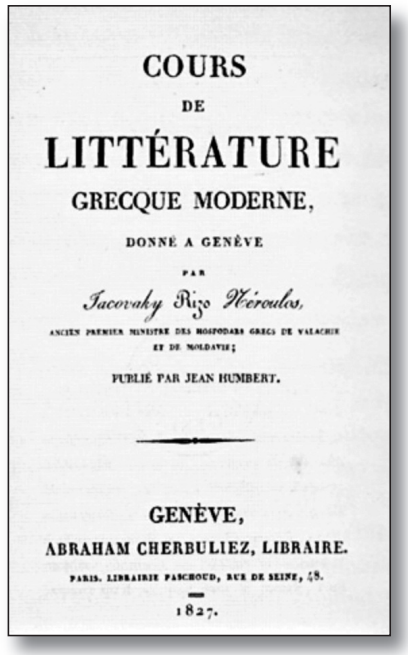
COURS
DE
LITTÉRATURE
GRECQUE MODERNE,
DONNÉ A GENÈVE
PAR
Jacovaky Rizo Néroulos,
ANCIEN PREMIER MINISTRE DES HOSPODARS GRECS DE VALACHIE ET DE MOLDAVIE;
PUBLIÉ PAR JEAN HUMBERT.
GENÈVE,
ABRAHAM CHERBULIEZ, LIBRAIRE.
PARIS. LIBRAIRIE PASCHOUD, RUE DE SEINE, 48.
1827.

Η σελίδα τίτλου της έκδοσης της Γενεύης του 1827.

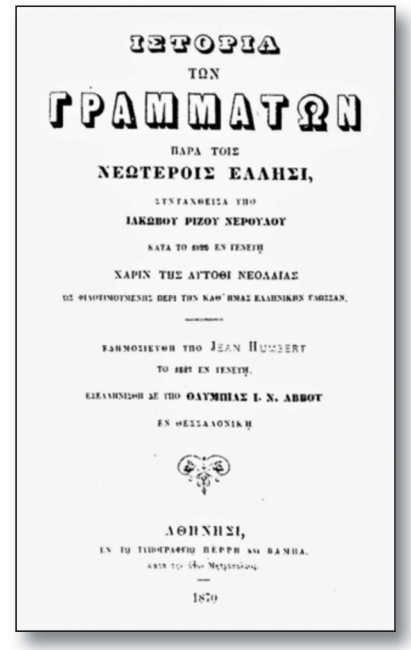
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ
ΝΕΩΤΕΡΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ,
ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΥΠΟ
ΙΑΚΩΒΟΥ ΡΙΖΟΥ ΝΕΡΟΥΛΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1826 ΕΝ ΓΕΝΕΥΗ
ΧΑΡΙΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΘΙ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΤΙΜΟΥΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΓΛΩΣΣΑΝ.
ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΟΥ JEAN HUMBERT
ΤΟ 1827 ΕΝ ΓΕΝΕΥΗ.
ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΙΣΑ ΔΕ ΥΠΟ ΟΛΥΜΠΙΑΣ Ι. Ν. ΑΒΒΟΤ
ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.
ΑΘΗΝΗΣΙ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΠΕΡΡΗ ΚΑΙ ΒΑΜΠΑ.
1870

Της ελληνικής του 1870.

Rizo Néroulos, ancien premier ministre des hospodars grecs de Valachie et de Moldavie publié par Jean Humbert. Genève 1827, και επανεκδόθηκε με προσθήκες το 1828. Θεωρείται ως η πρώτη απόπειρα συγκρότησης ιστορίας της νεοελληνικής γραμματείας. Μεταφράστηκε στα ελληνικά από την Ολυμπία Ι.Ν. Άββοτ και εκδόθηκε στην Αθήνα το 1870 με τίτλο *Ιστορία των γραμμάτων παρά τοις νεωτέροις Έλλησι, συνταχθείσα υπό Ιακώβου Ρίζου Νερουλού κατά το 1826 εν Γενεύη χάριν τοις αυτόθι*

νεολαίας ως φιλοτιμουμένης περί την καθ' ημάς ελληνικήν γλώσσαν[2].

***

Στο κείμενό μας θα σχολιαστούν τα σχετικά, που ο συγγραφέας Ρίζος Νερουλός αναφέρει για τον Ρήγα Βελεστινλή και την επαναστατική του δράση. Θα αναιρεθούν οι άδικες επικρίσεις του, που δυστυχώς είχαν συνέχεια μετά οκτώ χρόνια, το 1834, στα όσα ατεκμηρίωτα πάλι υποστήριξε ο Ιωάννης Φιλήμων στο *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας*[3]. Έγραφε ο Φιλήμων ότι ο Ρήγας ήταν «*Μεγαλόφρων και επιχειρηματίας, αλλ' όχι τόσον σκεπτικός και κρυψίνους, κάτοχος γνώσεων πολλών και ζωηρός εις το πνεύμα αλλά επιπόλαιος εξεταστής των πραγμάτων και μάλλον της καταστάσεως του Έθνους του*» και τα οποία ανασκευάσαμε στην σχετική τεκμηριωμένη μελέτη μας[4]. Υποθέτουμε ότι ο Φιλήμων, που ήταν στον κύκλο των Φαναριωτών, θα είχε επηρεαστεί από τις απόψεις, που διατύπωσε ο Φαναριώτης Ρίζος Νερουλός, λίγα χρόνια πιο πριν, το 1827.

Τα όσα ο Ρίζος Νερουλός διατυπώνει σχετικά με τον Ρήγα περιέχονται στις σελίδες 58-70 της ελληνικής έκδοσης, όπου παραπέμπουμε. Μνημονεύει από τα έργα του Ρήγα το *Φυσικής απάνθισμα*, αποκαλώντας το «*φυσικήν δημώδη*», επισημαίνοντας ότι είναι γραμμένη σε νεοελληνική γλώσσα, και τον «*γεωγραφικόν χάρτην της Ελλάδος*», δηλαδή την *Χάρτα της Ελλάδος*, χαρακτηρίζοντας και τα δύο αυτά έργα ως «*επιστημονικά συγγράμματα*».

2. Φίλιππου Ηλιού και Πόπης Πολέμη, *Ελληνική Βιβλιογραφία 1864-1900. Συνοπτική αναγραφή*, τόμ. Α΄, *1864-1879*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 2006, αρ. 1870.252, σελ. 438.
3. Ιωάννου Φιλήμονος, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας*, Ναύπλιο 1834, αναστατική επανέκδοση, εκδόσεις Κουλτούρα, Αθήνα (χ.χ.).
4. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η άδική κρίση του Ιω. Φιλήμονος για τον επαναστάτη Ρήγα Βελεστινλή», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 38, 2000, σελ. 257-2712, και σε ανάτυπο.

Η πρώτη προσωπογραφία του Ρήγα Βελεστινλή του 1824.

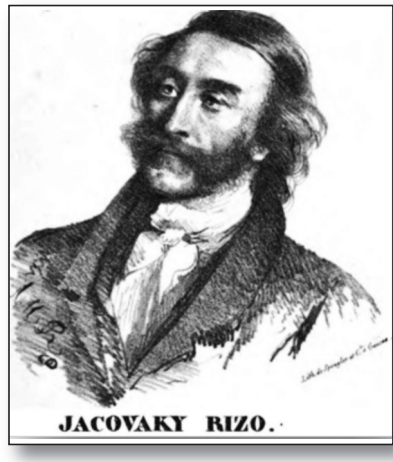

Η προσωπογραφία του Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού στην έκδοση της Γενεύης του 1827.

Εντύπωση όμως κάνει που δεν αναφέρει και τους άλλους δύο χάρτες, της Βλαχίας και Μολδαβίας, που ο Ρήγας την ίδια χρονιά, το 1797, είχε εκδώσει. Μάλιστα, τον επόμενο χρόνο του μαρτυρικού θανάτου του Ρήγα το 1799, ο Ρίζος Νερουλός, είχε συνοδεύσει τον Ηγεμόνα Κωνσταντίνο Υψηλάντη στην Μολδαβία, διαδεχόμενος τον Αλέξανδρο Καλλιμάχη, του οποίου την προσωπογραφία ο Ρήγας είχε στην *Γενική Χάρτα της Μολδοβίας*[5]. Επίσης, δεν αναφέρει ούτε τα άλλα έργα του Ρήγα, τον *Νέο Ανάχαρσι*[6], τον *Ηθικό Τρίποδα*, το *Στρατιωτικό Εγκόλπιο*, την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, καθώς και την *Νέα Πολιτική Διοίκηση*, το Σύνταγμα του, που εκδόθηκαν όλα αυτά το 1797.

Ωστόσο, ο Ρίζος Νερουλός στο κείμενό του τονίζει ότι ο Ρή-

5. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Οι χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας του Ρήγα Βελεστινλή, Βιέννη 1797. Νέα στοιχεία-ευρετήριο-αυθεντική επανέκδοση*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2005.
6. Στον *Ερμή τον Λόγιο*, 1811, φωτομηχανική επανέκδοση Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1988, σελ. 356, μνημονεύονται τα έργα του Ρήγα Βελεστινλή, *Χάρτα της Ελλάδος* και *Νέος Ανάχαρσις*.

γας, ακολουθώντας τον Τυρταίο, «*εποίησε πατριωτικάς ωδάς*», χωρίς όμως να ονοματίσει τις ωδές αυτές, παρά μόνο επισημαίνει ότι ήταν γραμμένες στην νεοελληνική γλώσσα και ότι ήταν εντυπωσιακή η μουσική τους, «*υπερτέρουν έτι και δια της μουσικής εις ήν ετονίσθησαν*». Ως γνωστόν, ο Ρήγας χρησιμοποίησε διαφορετική μουσική στους επαναστατικούς παιάνες του· ο μεν *Θούριος* ήταν στον σκοπό του πλατιά διαδεδομένου τότε τραγουδιού «*Μια προσταγή μεγάλη*», που αναφερόταν στα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη (1752-1804) και ο *Ύμνος Πατριωτικός* στον σκοπό της Γαλλικής «Καρμανιόλας»[7]. Προσθέτει, ωστόσο, ο Φαναριώτης Ρίζος Νερουλός μια σημαντική πληροφορία ότι οι Ωδές του Ρήγα, δηλαδή οι επαναστατικοί παιάνες του, «*ηκούονται καθ' όλην την Ελλάδα*», επεξηγώντας ότι τραγουδιόνταν στις συναναστροφές των νέων και στις γιορτές, «*Πάντες οι νέοι αυτούς επανελάμβανον εν τε ταις συναναστροφαίς και ταις εορταίς, τον μεν χειμώνα παρά την γωνίαν της εστίας, το δε θέρος υπό την σκιάν των ελαιών και των πλατάνων*».

Χαρακτηριστική εν προκειμένω είναι και η περίπτωση εκείνη του Κωνσταντινουπολίτη λόγιου και ιατρού Στέφανου Κανέλλου[8] (1792-1823), ο οποίος μαζί με τους φίλους του, σε οικογενειακή σύναξη στην Κωνσταντινούπολη, τραγουδώντας τον *Θούριο* ορκίζονταν μαζί με τους άλλους νέους φίλους του στο όνομα του εθνεγέρτη Ρήγα για αγώνα κατά των τυράννων:

«Στην γνώμη των τυράννων να μην ελθώ ποτέ
Μήτε να τους δουλεύω, μήτε να πλανηθώ
Εις τα ταξίματά τους, για να παραδοθώ.

7. Λέανδρου Βρανούση, *Ο ΄΄Πατριωτικός Ύμνος΄΄ του Ρήγα και η ελληνική ΄΄Καρμανιόλα΄΄*, Αθήνα 1960. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ο Ύμνος Πατριωτικός του Ρήγα Βελεστινλή. Ανάλυση», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 80, 2021, σελ. 311-326.

8. Νικολάου Κ. Βλάχου, *Στέφανος Κανέλλος (1792-1824)*, Κείμενα και Μελέται Νεοελληνικής Φιλολογίας, αρ. 98, Αθήναι 1975.

Εν όσω ζω στον κόσμον, ο μόνος μου σκοπός
Για να τους αφανίσω, θε να 'ναι σταθερός».

Εντυπωσιακή, εξ άλλου, είναι η αναφορά του Γάλλου Φωριέλ, ο οποίος στα ελληνικά δημοτικά τραγούδια, που εξέδωσε στο Παρίσι το 1825, συμπεριέλαβε και τον *Θούριο*, παρόλο που είναι έργο του Ρήγα, επεξηγώντας ωστόσο ότι ο *Θούριος* ήταν πλατιά διαδεδομένος στον ελληνικό και βαλκανικό χώρο και τραγουδιόταν από όλους, μικρούς και μεγάλους, άνδρες και γυναίκες. Γι' αυτό και τον ενέταξε στα ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Μάλιστα, διηγείται ένα περιστατικό του 1815 με ένα παλικάρι σε κάποιο χάνι της Ηπείρου, που σε κάθε εγγράμματο επισκέπτη έβγαζε από τον κόρφο του ένα χειρόγραφο με τον *Θούριο* και του το έδινε να το διαβάσει, για να ακούσει τις προσταγές του, για την επανάσταση.

Οι επικρίσεις του Ρίζου Νερουλού

Εντύπωση κάνει το γεγονός ότι ο Φαναριώτης Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός στην αρχή του σχετικού κειμένου, που αναφέρεται στον Ρήγα Βελεστινλή, τον επαινεί αποκαλώντας τον «*ο περίφημος Ρήγας*» και ότι είχε συλλάβει «*τον γιγαντιαίον σκοπόν της απελευθερώσεως της Ελλάδος*»[9]. Ωστόσο, αμέσως μετά μέμφεται τον Ρήγα, τονίζοντας ότι δεν γνώριζε «*θετικώς και κατά βάθος την δύναμιν και τας πληγάς του λαού*», ούτε και «*τα αδύνατα και δυνατά μέρη του εχθρικού έθνους*», δηλαδή των Οθωμανών κατακτητών, πριν αρχίσει να εφαρμόζει το σχέδιο της επανάστασής του. Επί πλέον, εκτό-

9. «Ελευθερωτής της Ελλάδος» αποκαλείται ο Ρήγας ήδη το 1806 από τον Ανώνυμο τον Έλληνα στην *Ελληνική Νομαρχία* του, βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Τι γνώριζε ο Ανώνυμος ο Έλλην της Ελληνικής Νομαρχίας για τον Ρήγα Βελεστινλή», *Νέα Εστία*, τεύχ. 186, Ιούνιος 2014, σελ. 684-693.

ξευσε τις φαναριώτικες διπλωματικές ενστάσεις του υποστηρίζοντας ότι η επανάσταση του Ρήγα ήταν πρόωρη και χωρίς περίσκεψη, «*πρόωρος και όλως απερίσκεπτος η εκτέλεσίς*» της, (σελ. 60), και ότι θα έριπτε την Ελλάδα στην «*άβυσσον*» εάν δεν συλλαμβανόταν μετά την προδοσία. Όπως, όμως, παρατηρούμε ο Ρίζος Νερουλός δεν τεκμηριώνει τα όσα υποστηρίζει και ούτε κάνει σύγκριση με τα γεγονότα της έκρηξης της Επανάστασης του 1821, τα οποία δικαίωναν την επαναστατική δράση του Ρήγα, το 1797.

Ωστόσο, σα να ήθελε να δικαιολογηθεί για τις άστοχες και άδικες κρίσεις του για τον Ρήγα, ο Ρίζος Νερουλός στη συνέχεια σημειώνει, «*Μη γένοιτο ποτε να αμαυρώσω εγώ τον ηρωϊκόν σκοπόν ον επεσφράγισαν δια του αίματος αυτών*» και ότι οι Έλληνες «*εκχέουσιν δάκρυα ευγνωμοσύνης επί των τάφων των πρώτων εκείνων μαρτύρων της εθνικής ημών ελευθερίας*». Και συμπλήρωνε ότι η επαναστατική εκείνη προσπάθεια του Ρήγα είχε ένα σημαντικό αποτέλεσμα, ότι έδωσε στους σκλαβωμένους την ιδέα ότι είναι δυνατόν από μόνοι τους να απελευθερωθούν και να μη περιμένουν από τις μεγάλες χριστιανικές δυνάμεις την ελευθερία τους από την πολύχρονη σκλαβιά του αλλόθρησκου δυνάστη.

Χαρακτηριστικά ο Ρίζος Νερουλός σημείωνε, «*Η επιχείρησις του Ρήγα ενέπνευσεν εις τους Έλληνας την ιδέαν ότι ίσως δυνηθώσι ποτε να ελευθερωθώσιν αφ' εαυτών*» (σελ. 60). Επί πλέον, προσέθετε ότι ο μαρτυρικός θάνατος του Ρήγα και των Συντρόφων του αναθέρμανε τον ζήλο των σκλαβωμένων για την επανάσταση, «*Η απώλεια του Ρήγα και των συνωμοτών αυτού, οίτινες παρεδόθησαν εις τους Τούρκους και απεκεφαλίσθησαν εν Βελιγραδίω, ου μόνον ουδόλως κατεύνασε τον θερμόν ζήλον των Ελλήνων, αλλ' απεναντίας μάλιστα αναζωπύρησεν αυτόν*» (σελ. 62). Συμπλήρωνε ακόμη ότι η κάθε σταγόνα του αίματος του Ρήγα για την πατρίδα του, μετατράπηκε σε χείμαρρο, με αποτέλεσμα την απελευθέρωσή

της, «*Ο Ρήγας απέθανεν υπέρ της πατρίδος αυτού· αλλά πάσα ρανίς του αίματος αυτού καταπατουμένη υπό των βαρβάρων έμελλέ ποτε να αποδοθή παρ' αυτών διά χειμάρρων αίματος*» (σελ. 68).

Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι οι δύο άδικες επικρίσεις του Φαναριώτη Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού, που διατυπώθηκαν το 1827, σχετικά με την δράση του Ρήγα Βελεστινλή για την επανάσταση των σκλαβωμένων Ελλήνων, είναι οι ακόλουθες:

α) ο Ρήγας δεν γνώριζε «*θετικώς και κατά βάθος την δύναμιν και τας πληγάς του λαού*»,

β) η επανάστασή του ήταν «*πρόωρος και όλως απερίσκεπτος*» και θα έριπτε την Ελλάδα στην «*άβυσσον*».

Αναίρεση της πρώτης επίκρισης: Ο Ρήγας δεν γνώριζε «*θετικώς και κατά βάθος την δύναμιν και τας πληγάς του λαού*»

Στην πρώτη άδικη επίκρισή του ο Ρίζος Νερουλός τονίζει αόριστα χωρίς τεκμηρίωση ότι ο Ρήγας δεν ήταν γνώστης της κατάστασης στην οποία βρίσκονταν οι σκλαβωμένοι Έλληνες, δεν γνώριζε «*θετικώς και κατά βάθος την δύναμιν και τας πληγάς του λαού*». Όμως, αν μελετήσει κανείς τα έργα και την δράση του Ρήγα διαπιστώνει ότι είναι ανυπόστατη η πρώτη αυτή επίκρισή του. Συγκεκριμένα, ο Ρήγας στην *Επαναστατική Προκήρυξη*[10] διακηρύσσει ότι οι σκλαβωμένοι «*στενάζουν υπό την δυσφορωτάτην τυραννίαν του Οθωμανικού βδελυρωτάτου δεσποτισμού*» και πως από την «*βδελυράν αναρχίαν, κανένας, οποιασδήποτε τάξεως και θρησκείας, δεν*

10. Ρήγα Βελεστινλή, *Τα Επαναστατικά. Επαναστατική Προκήρυξη, Τα Δίκαια του Ανθρώπου, Το Σύνταγμα, Ο Θούριος, Ύμνος Πατριωτικός*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, επιμέλεια-εισαγωγή, Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα [5]2005, σελ. 15 κ.εξ.

είναι σύγουρος μήτε δια την ζωήν του, μήτε δια την τιμήν του, μήτε δια τα υποστατικά του». Είναι έρμαια, όπως επισημαίνει, στις διαθέσεις των εκάστοτε εκπροσώπων του σουλτάνου, «*ο πλέον τίμιος πολίτης κινδυνεύει κάθε στιγμήν να γίνη ελεεινή θυσία της τυραννικής φαντασίας*».

Με χαρακτηριστικές, μάλιστα, εκφράσεις ο Ρήγας συνεχίζει να διατυπώνει την τραγικότητα της σκλαβιάς απευθυνόμενος στον Ουρανό, τον Ήλιο και την Γη: «*Ουρανέ! εσύ είσαι αποσωπόληπτος μάρτυς των τοιούτων κακουργημάτων. Ήλιε! Εσύ βλέπεις καθημερινώς τα τοιαύτα θηριώδη τολμήματα. Γη! Εσύ ποτίζεσαι αδιακόπως από τα ρείθρα των αθώων αιμάτων*». Και συμπληρώνει πως όλη η κτίση γογγύζει «*δια τους αδίκους ώδε εκχυνομένους ρύακας των ανθρωπίνων αιμάτων*». Γι' αυτό εξάλλου και στον *Θούριο* (στίχ. 1-6) ο Ρήγας αναφωνεί:

«Ως πότε παλληκάρια, να ζούμεν στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;
Σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά,
να φεύγωμ' απ' τον κόσμον, για την πικρή σκλαβιά;
Να χάνωμεν αδέλφια, Πατρίδα και γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;».

Και παρακάτω στους στίχους 9-10 του *Θουρίου* τονίζει ότι είναι ανώφελο ο Έλληνας να ζει μέσα στην σκλαβιά και να είναι έρμαιο των κατακτητών του:

«Τι σ' ωφελεί αν ζήσης και είσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά».

Παρόμοια και στον έτερο παιάνα του, τον *Ύμνο Πατριωτικό*, στροφή 4, διερωτάται μέχρι πότε οι σκλαβωμένοι Έλληνες θα υπομένουν τους τύραννους, τους κατακτητές τους:

«Ως πότ' ημείς υπομονή,
και να μη βγάνωμεν φωνή;

Σα να 'μαστε δεμένοι
ζούμεν τυραννισμένοι
και καταφρονημένοι».

Επί πλέον, ο Ρήγας στα έργα του *Φυσικής απάνθισμα* και *Νέος Ανάχαρσις* περιγράφει τις εμπειρίες, που έζησε στη γενέτειρά του, το Βελεστίνο, την καταπίεση των κατακτητών στους χριστιανούς συμπατριώτες του, «*Οι συχνοί άδικοι φόνοι κατά των χριστιανών, οπού γίνονται την σήμερον εδώ, ήθελον ερημώσει εξ ολοκλήρου αυτήν την πόλιν, αν αι φυσικοί χάριτές της δεν ήθελον τους αναγκάζει να υπομένουν όλα, δια ν' αφήσωσι καν τα κόκκαλά των εκεί οπού ετάφησαν και οι προπάτορες των*»[11].

Παρά τις σκληρές ωστόσο συνθήκες, οι περισσότεροι σκλαβωμένοι Έλληνες παρέμειναν στέρεοι στην πίστη τους και στο ελληνικό φρόνημα. Ανέπτυξαν το εμπόριο, ίδρυσαν σχολεία, νοσοκομεία, έχτισαν εκκλησιές. Επί πλέον, κατόρθωσαν να λειτουργήσουν τους δημοκρατικούς θεσμούς στις Ελληνικές Κοινότητες, αυτό το επίτευγμα του υπό αιχμαλωσία Ελληνισμού[12].

Οι σκλαβωμένοι Έλληνες ακόμη διατήρησαν τον κρυφό πόθο για την αποτίναξη της κυριαρχίας του αλλόθρησκου δυνάστη και πολλές εξεγέρσεις είχαν σημειωθεί στα τόσα χρόνια σκλαβιάς[13]. Αναπτύχθηκαν οι ένοπλοι κλεφταρματολοί, οι αδούλωτοι Μανιάτες και Σουλιώτες, που και ο Ρήγας τους μνη-

11. Βλ. τις σχετικές αναφορές στο Δημ. Καραμπερόπουλου, «Το Βελεστίνο κα η Θεσσαλία στο έργο του Ρήγα Βελεστινλή», *Υπέρεια*, τόμ. 3, *Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Αθήνα 2002, σελ. 713-738 και σε ανάτυπο.
12. Νικολάου Πανταζόπουλου, *Μελετήματα για τον Ρήγα Βελεστινλή*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1998, σελ. 80 κ. εξ.
13. Κωνστ. Σάθα, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς, Ιστορικόν δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν του οθωμανικού ζυγού επαναστάσεων του ελληνικού έθνους (1453-1821)*, Αθήνα 1869, ανατύπωση Δ.Ν. Καραβίας, Αθήνα 1995.

μονεύει στους παιάνες του, τον *Θούριο* και τον *Ύμνο Πατριωτικό*. Επίσης, πολλοί νεομάρτυρες αναδείχθηκαν ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ελληνικότητα και την πίστη των σκλαβωμένων[14].

Επί πλέον, ο Ρήγας καταχωρίζει στον *Θούριο* πολλές οδηγίες στρατιωτικού περιεχομένου, στοιχεία που δείχνουν την ικανότητα συστηματικής οργάνωσης και αποτελεσματικότητας των ενεργειών του. Δίνει οδηγίες για τις χερσαίες και τις ναυτικές ελληνικές δυνάμεις. Συγκεκριμένα γνώριζε ο Ρήγας ότι πολλοί Έλληνες βρίσκονταν σε ξένους στρατούς, ως απλοί στρατιώτες ή ως αξιωματικοί. Όπως για παράδειγμα στο Βασίλειο της Νεαπόλεως[15] υπήρχε σύνταγμα με πολλούς Έλληνες, καθώς και στο ρωσικό στρατό αρκετοί Έλληνες υπηρετούσαν. Γι' αυτό ο Ρήγας τους προσκαλεί να έρθουν στην πατρίδα και να αγωνιστούν για την ελευθερία της, τονίζοντας το απαράμιλλο ότι είναι ενδοξότερο να πεθάνει κανείς για την πατρίδα του από το να υπηρετεί το ξένους.

«Και όσοι του πολέμου την τέχνην αγροικούν,
εδώ ας τρέξουν όλοι, Τυράννους να νικούν.

Ως πότ' οφφικιάλος σε ξένους βασιλείς;
Έλα να γένης στύλος δικής σου της φυλής.

14. Ενδεικτικά βλ. *Πρακτικά Γ΄ Συνεδρίου, Ορθόδοξη Εκκλησία και διαφύλαξη της εθνικής ταυτότητος - Νεομάρτυρες, άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός - Επαναστατικά κινήματα*, Ειδική Συνοδική Επιτροπή Πολιτιστικής Ταυτότητος, Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2015. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η παράλληλη διαφωτιστική δράση του Ρήγα Βελεστινλή με του Κοσμά του Αιτωλού», στο *Μελέτες για τον Ρήγα Βελεστινλή*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2020, σελ. 1107-1117.

15. *Εφημερίς*, 1797, Λέανδρου Βρανούση επιμέλεια ανατύπωσης, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1995, σελ. 540, για το «Μακεδονικό στράτευμα» στο Βασίλειο της Νεαπόλεως.

Κάλλιο για την πατρίδα κανένας να χαθή,
ή να κρεμάση φούντα για ξένον στο σπαθί»,
Θούριος, στίχ. 51-52, 55-58.

Παράλληλα, ο Ρήγας γνώριζε την σημαντική ναυτική δύναμη των Ελλήνων, που λίγες δεκαετίες πιο πριν είχε αρχίσει ραγδαία να αναπτύσσεται. Γι'αυτό και απευθύνεται στους ναυτικούς και τους προσκαλεί να κτυπήσουν τον εχθρό.

«*Δελφίνια της θαλάσσης, αζδέρια των νησιών,*
σαν αστραπή χυθήτε, κτυπάτε τον εχθρόν.
Της Κρήτης και της Νύδρας θαλασσινά πουλιά,
καιρός είν' της Πατρίδος ν' ακούστε τη λαλιά»,
Θούριος, στίχ. 77-80.

Ακόμη, γνώριζε ο Ρήγας ότι ο Σουλτάνος υποχρέωνε του σκλάβους Έλληνες των νησιών να στέλνουν τα παλληκάρια τους για ναύτες στην τούρκικη αρμάδα, στα πολεμικά του καράβια. Γι' αυτό και ο Ρήγας βροντοφωνεί πως με τη κήρυξη της επανάστασής του όλοι αυτοί οι Έλληνες ναύτες, που υπηρετούν καταναγκαστικά στα καράβια του σουλτάνου, να επαναστατήσουν και να τα κάψουν,

«*Κι όσ' είστε στην αρμάδα, σαν άξια παιδιά,*
οι Νόμοι σας προστάζουν να βάλετε φωτιά»,
Θούριος, στίχ. 81-82.

Επίσης, προσκαλεί και όλους τους Έλληνες, που εξ αιτίας της σκλαβιάς και της τυραννίας ξενιτεύτηκαν, να έρθουν για να πολεμήσουν. Όλους τους μαζεύει για τον μεγάλο αγώνα,

«Όσ' απ' την Τυραννίαν πήγαν στην ξενιτειά,
στον τόπον του καθένας ας έλθη τώρα πιά»,
Θούριος, στίχ. 49-50.

Ο Ρήγας γνώριζε επί πλέον και την εσωτερική δύναμη των

Ελλήνων, τους κλαφταρματωλούς, που απλώνονταν στον ελληνικό χώρο. Σε δεκατέσσερις στροφές (19-32) του *Ύμνου Πατριωτικού* μνημονεύει πολλούς, τριάντα τρεις ονομαστικά, δίνοντας και τα σχετικά χαρακτηριστικά τους. Μάλιστα, συμπληρώνει στη στροφή 31, πως εκτός από εκείνους τους κλεφταρματωλούς, που ονομαστικά ανέφερε, υπάρχουν και άλλοι πολλοί καπετάνιοι εναντίον του κατακτητή για την ελευθερία,

«Κι άλλοι αμέτρητοι πολλοί,
καπιταναίοι τρομεροί
που τρέχουν σα θηρία,
ξεσκίζουν Τυραννία
και θέλουν Λευθερία».

Με την αναφορά σε τόσους κλεφταρματωλούς, που εναντιώνονταν στην εξουσία του κατακτητή διατηρώντας έτσι διαχρονικά την ελληνική αντίσταση, θέλει να δείξει ο Ρήγας την δυναμική των σκλαβωμένων, που μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης αναπτύχθηκε με την καταφυγή των αδούλωτων Ελλήνων στα βουνά. Με τον *Θούριο* και τον *Ύμνο πατριωτικό* παρακινεί τους σκλαβωμένους να ξεκινήσουν «τώρα» την επανάσταση σύμφωνα με το στρατηγικό σχέδιό του, για να αποκτηθεί η ελευθερία. Δίνει μήνυμα αισιοδοξίας, ότι είναι δυνατόν να γκρεμίσουν την τυραννία με τις δυνάμεις που διαθέτουν και με το συγκεκριμένο επιτελικό σχέδιό του.

Παρομοιάζει τους Μπουκουβαλέους με τον Ηρακλή, τον σημαντικό αυτόν αρχαίο Ήρωα, που διατηρείται διαχρονικά στην συνείδηση των Ελλήνων και που το ρόπαλό του εκπροσωπεί κατά τον Ρήγα την ελληνική δύναμη[16]. Μνημονεύει μεταξύ των άλλων τον Μπότσαρη, τον Βλαχάβα, τον Κοντογιάννη, τον Μά-

16. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Το «ρόπαλο του Ηρακλέους» στους χάρτες του Ρήγα. Νέες έρευνες*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2010.

νταλο, τον Κολοκοτρώνη, συμπληρώνοντας ότι οι κλεφταρματωλοί αψηφούν τους τυράννους για να ζουν ελεύθεροι,

«Αυτοί Τυράννους δεν ψηφούν
κ' ελεύθεροι στον κόσμον ζουν·
πλούτος, ζωή, τιμή τους,
είν' μόνον το σπαθί τους».

Μάλιστα, οι τελευταίοι στίχοι ήταν χαραγμένοι στο σπαθί του Κοντογιάννη.

Ακόμη τονίζουμε ότι ο Ρήγας ήταν ενήμερος για την άσχημη πολιτική κατάσταση της οθωμανικής αυτοκρατορίας, καθώς και για τις διασπαστικές τάσεις πολλών πασάδων, που κατ' αυτόν τον τρόπο αποδυνάμωναν την κεντρική εξουσία του σουλτάνου. Γι' αυτό στον *Θούριό* του μνημονεύει όλους εκείνους οι οποίοι εναντιώνονταν στον σουλτάνο, τον πασά του Βιδινίου Πασβάντζογλου[17] (1758-1807), τους πασάδες Γκιουρτζή και Προύσια, τους πασάδες του Χαλεπιού και της Αιγύπτου, όπως επίσης και τον λαό στη Θράκη Γκιρζιανλήδες.

Επισημαίνουμε ότι στο στρατηγικό σχέδιο του Ρήγα ήταν και ο ένοπλος επαναστατικός αγώνας, για να απαλλαγεί η Ελλάδα από τον Οθωμανικό ζυγό. Δεν αρκούσαν ούτε η «υπεροχή στις γνώσεις» των Ελλήνων ούτε η «ηθική τελειοποίησή» τους, όπως υποστήριζαν οι μετριοπαθείς Έλληνες, όπως ο Κοραής, ο Καποδίστριας και άλλοι. Την άποψη του Ρήγα ενστερνίστηκε αργότερα το 1821 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης[18].

Επί πλέον, οι διεθνείς συγκυρίες διαφαίνονταν ευνοϊκές τότε που ο Ρήγας σχεδίαζε να εφαρμόσει το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του με την έναρξη της στρατιωτικής δράσης

17. Για τον πασά του Βιδινίου Πασβάντζογλου αναφέρει πολλές πληροφορίες η *Εφημερίς* του 1797, τις οποίες αναλύει ο Λέανδρος Βρανούσης στον τόμο *Προλεγόμενα της Εφημερίδος 1797*, Αθήνα 1995, και ιδιαίτερα στις σελ. 187-205.
18. Γκριγκόρι Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Βιβλιοθήκη Κέντρου Ελληνορωσικών Ερευνών, Παπασωτηρίου, Αθήνα 2011, σελ. 333.

εναντίον της Οθωμανικής τυραννίας για την απόκτηση της ελευθερίας[19]. Τα Γαλλικά στρατεύματα του Ναπολέοντα βρίσκονταν στην Ιταλία, όταν τον Δεκέμβριο του 1797 ο Ρήγας μετέβαινε στην Ελλάδα.

Ήδη είχε καταλυθεί η Βενετική εξουσία και τα Ιόνια νησιά, το Βουθρωτό, η Αρτα, Πρέβεζα και Βόνιτσα περιήλθαν στην πλήρη κυριότητα της Γαλλίας με τη Συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο στις 18 Οκτωβρίου 1797. Μάλιστα, η *Εφημερίς*[20] των Σιατιστινών αδελφών Πούλιου δημοσίευσε τα άρθρα αυτής της Συνθήκης, εκ των οποίων το άρθρο 5 αναφέρεται στα Ιόνια Νησιά και τις υπόλοιπες πόλεις που περιήλθαν στην εξουσία της Γαλλίας.

Τονίζεται με έμφαση ότι μέχρι την εποχή του Ρήγα οι Έλληνες, για την αποτίναξή της σκλαβιάς και την απόκτηση της ελευθερίας τους, προσέτρεχαν στις αυλές των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης ζητώντας την βοήθειά τους. Πολλές εκκλήσεις[21] έχουν καταγραφεί στους αιώνες της αιχμαλωσίας, χωρίς όμως να υπάρξει ένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Πρόσφατες ήταν οι διαψεύσεις των ελπίδων τους κατά τους δύο Ρωσοτουρκικούς πολέμους με την συνθήκη ειρήνης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774 και του Ιασίου το 1792. Μάλιστα, ο Διονύσιος Σολωμός[22] επισημαίνει το 1823 την κατάσταση αυτή στον *Ύμνον εις την Ελευθερίαν*, (9η στροφή), όπου χαρακτηριστικά

19. Βλ. Δόμνα Βισβίζη-Δοντά, «Η Ευρώπη από τη Συνθήκη του Ιασίου ως το Συνέδριο του Βιέννης (1792-1815)», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. ΙΑ΄, Αθήνα 1975, σελ. 366-376.
20. *Εφημερίς*, 3 Νοεμβρίου 1797, σελ. 932-943, αναστατική επανέκδοση από την Ακαδημία Αθηνών, επιμ. Λ. Βρανούση, τόμ. 6, Αθήνα 1995.
21. Μ. Μανούσακα, «Εκκλήσεις των Ελλήνων λογίων προς τους ηγεμόνες της Ευρώπης για την απελευθέρωση της Ελλάδος», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 59, αρ. 2, 1984, σελ. 193-249.
22. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Σολωμός και Ρήγας», περιοδικό *Ακτή*, Λευκωσίας Κύπρου, τεύχ. 129, Χειμώνας 2021, σελ. 27-32, και *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 81, 2022 σελ. 280-283.

τονίζει ότι οι σκλαβωμένοι Έλληνες αναζητούσαν «*άλλα χέρια δυνατά*» για την αποτίναξη του κατακτητή και ότι πολλές φορές τους «*γέλασαν φρικτά*».

Συμπέρασμα πρώτο: Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι η πρώτη επίκριση του Ρίζου Νερουλού είναι ατεκμηρίωτη και δείχνει την επιπόλαια και άκριτη γραφή του. Ο Ρήγας, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν, γνώριζε «*κατά βάθος την δύναμιν και τας πληγάς του λαού*», που ήθελε να ελευθερώσει με το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του, όπως τεκμηριώνεται από τα έργα του.

Αναίρεση της δεύτερη επίκρισης: η επανάσταση του Ρήγα ήταν «*πρόωρος και όλως απερίσκεπτος η εκτέλεσίς της*» και θα έριπτε την Ελλάδα στην «*άβυσσον*»

Στη δεύτερη επίκρισή του ο Φαναριώτης Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός υποστήριζε ότι η επανάσταση του Ρήγα ήταν «*πρόωρος και όλως απερίσκεπτος η εκτέλεσίς της*», που θα είχε ως συνέπεια να έριπτε την Ελλάδα στην «*άβυσσον*». Παρατηρούμε ότι και πάλι δεν επεξηγεί τις επικρίσεις του αυτές, δεν τις τεκμηριώνει, στοιχείο που δείχνει ότι μάλλον θα ήταν ένα επιπόλαιο συμπέρασμα μετά την προδοσία του Ρήγα από τον τυχάρπαστο Έλληνα έμπορο και την σύλληψή του από την αυστριακή αστυνομία, η οποία τότε έμαθε την δράση του. Αποδείχθηκε έτσι ο Ρήγας τέλειος συνωμότης, παρά το γεγονός ότι στη Βιέννη ετοίμαζε το επαναστατικό του έργο.

Η επίκριση του Ρίζου Νερουλού ότι τάχα η επανάστασή του Ρήγα το 1797 θα έριχνε την Ελλάδα στην «άβυσσο» εάν δεν συλλαμβανόταν, θεωρούμε ότι εκφράζει έμμεσα την Φαναριώτικη απαξιωτική αντίληψη για την επανάσταση των σκλαβωμένων Ελλήνων.

Η κυρίαρχη αντίληψη των Φαναριωτών ήταν η ανάληψη διαφόρων υψηλών υπηρεσιών της τουρκικής διοίκησης, που μνη-

μονεύονται από τον Ρίζο Νερουλό[23], ευελπιστώντας αφελώς βέβαια πως κάποια στιγμή θα γίνει εκ των έσω η άλωση της εξουσίας.

Την τακτική αυτή ο Ρήγας την καυτηριάζει στον *Θούριό* του (στιχ. 15-16) για την αναποτελεσματικότητά της μνημονεύοντας για παράδειγμα έξι ονομαστούς Έλληνες, που υπηρέτησαν τον σουλτάνο και τους οποίους σε κάποια δεδομένη στιγμή τους θανάτωσε,

> *«Ο Σούτζος κι ο Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβὴς,*
> *Γκίκας και Μαυρογένης, καθρέπτης είν' να ιδής»*[24].

Ήταν όλοι τους γνωστοί, γι' αυτό και ο Ρήγας τονίζει πως οι περιπτώσεις τους είναι «καθρέπτης» για να αντιληφθούν την ανεπιτυχή αυτή τακτική της εθελουσίας υπηρεσίας του σουλτάνου με το σκεπτικό τους πως εκ των έσω θα αλώσουν την εξουσία. Για τον καθένα από τους έξι Έλληνες, που μνημονεύει ο Ρήγας, σημειώνονται τα κάτωθι:

Ι). Σούτσος Νικόλαος[25], Μέγας Διερμηνέας της Πύλης. Κατά τον Ρωσσοτουρκικό πόλεμο κρίθηκε ύποπτος και αποκεφαλίσθηκε το 1769.

ΙΙ). Μουρούζης Γεώργιος, (1773-1796), Μέγας διερμηνέας τα Πύλης, ήρθε σε έριδες με τον αρχιναύαρχο Χουσείν πασά, εξορίστηκε στην Κύπρο τον Δεκέμβριο του 1796, όπου και δηλητηριάστηκε και απεβίωσε. Η «Εφημερίς» των αδελφών Πού-

23. Ιακώβου Ρίζου Νερουλού, *Ιστορία των γραμμάτων παρά τοις νεωτέροις Έλλησι*, μετάφραση Ολυμπίας Άββοτ, Αθήνα 1870, σελ. 94 κ. εξ.
24. Δημ. Καραμπερόπουλου, «*Θούριος*: Ανάλυση», *Μελέτες για τον Ρήγα Βελεστινλή. Τριάντα χρόνια (1990-2020)*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2020, σελ. 372-401 (εδώ σελ. 383-385).
25. Ντούσαν Πάντελιτς, *Η εκτέλεση του Ρήγα*, Βελιγράδι 1931, μετάφραση Πασχαλίνας Σπυρούδη και έκδοση με την προσθήκη ευρετηρίου από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα 2000, σελ. 106.

λιου στη Βιέννη γράφει σχετικά[26].

ΙΙΙ). Πετράκης[27], τραπεζίτης του σουλτάνου, που καρατομήθηκε το 1786 μετά την απαίτηση του διορισθέντος ως ηγεμόνας της Βλαχίας αντιπάλου του Νικ. Μαυρογένη.

IV). Σκαναβής Δημήτριος, αντιπρόσωπος των Χίων στην Κωνσταντινούπολη, λόγω της ευνοίας της Βαλιδέ σουλτάνας ήταν πανίσχυρος, όμως εξέπεσε της ευνοίας του σουλτάνου και θανατώθηκε το 1778.

V). Γκίκας Γρηγόριος[28], Μέγας Διερμηνέας, Ηγεμόνας της Βλαχίας και της Μολδαβίας έπεσε σε δυσμένεια και αποκεφαλίσθηκε το 1777, και δημεύθηκε η μεγάλη περιουσία του.

VI). Μαυρογένης Νικόλαος[29], πρώτα Δραγουμάνος του Στόλου, Ηγεμόνας της Βλαχίας και Μολδαβίας, αρχιστράτηγος των Οθωμανικών στρατευμάτων εναντίον των Ρωσικών, και λόγω των αποτυχιών αποκεφαλίσθηκε την 1 Οκτωβρίου 1790.

Επί πλέον, ο Ρίζος Νερουλός με την εκπεφρασμένη του θέση ότι η επανάσταση του Ρήγα ήταν πρόωρη και θα έριπτε την Ελλάδα στην *«άβυσσον»*, δικαιώνει τον Έλληνα προδότη του Ρήγα για την μιαρή πράξη του. Στην επιστολή του ο Δημήτριος Οικονόμου, στις 10 Ιανουαρίου 1798, λίγες ημέρες μετά την σύλληψη του Ρήγα, τόνιζε στον Διοικητή της Τεργέστης ότι *«το παράτολμο εγχείρημα»* του Ρήγα θα κόστιζε *«τη ζωή χιλιάδων αθώων»* και γι' αυτό τον κατέδωσε στην αυστριακή αστυνομία,

26. Χαρακτηριστικά σημείωνε ο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός στο βιβλίο του, *ό.π.*, σελ. 94, «Η Επανάστασις συνεχώνευσεν ευτυχώς άπαντα τα τέκνα της Ελλάδος, λείπουσι δε ήδη πλέον αι διακρίσεις των τάξεων και των προνομίων».

27. Βλ. Απόστολου Βακαλόπουλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τόμ. Δ΄, *Τουρκοκρατία 1669-1812*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 740.

28. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα Βελεστινλή*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2017.

29. Ρήγα Βελεστινλή, *Άπαντα τα έργα σε ψηφιακό δίσκο (CD-ROM)*, επιμέλεια-εισαγωγή-ευρετήρια Δημ. Καραμπερόπουλου, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2007.

από την οποία ωστόσο ζητούσε και την σχετική προστασία της. Συγκεκριμένα έγραφε, «*Το χρέος και η πίστη του υπηκόου της Αυτού Μεγαλειότητος, η φιλανθρωπία και η αγάπη προς τον πλησίον με παρακίνησαν έντονα να καταγγείλω στη Εξοχότητα σας το παράτολμο εγχείρημα του Ρήγα Βελεστινλή, το οποίο θα μπορούσε να κοστίσει τη ζωή χιλιάδων αθώων...*»[30].

Ακόμη, θα προσθέταμε ότι ο Ρίζος Νερουλός, επικρίνοντας την επανάσταση του Ρήγα με το επιχείρημα ότι θα έριπτε την Ελλάδα στην «*άβυσσον*», έμμεσα επικρίνει την έκρηξη της Επανάστασης του 1821, με τα άμεσα επακόλουθά της, τους σφαγιασμούς με εντολή του σουλτάνου του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄ και τόσων άλλων κληρικών και αμάχων Ελλήνων, τις καταστροφές από τις πολεμικές συρράξεις, που είχε ως αποτέλεσμα οι Φαναριώτες να χάσουν τους τίτλους τους και την εξουσία που κατείχαν[31]. Ο Ρήγας γνώριζε ότι η ελευθερία δεν αποκτιέται χωρίς θυσίες. Γι' αυτό και στην τρίχρωμη σημαία του σημείωνε πως το μαύρο χρώμα συμβόλιζε την απόφαση των επαναστατών για «*τον υπέρ Πατρίδος και Ελευθερίας ημών θάνατον*».

Τονίζουμε ότι το βασικό ερώτημα των σκλαβωμένων Ελλή-

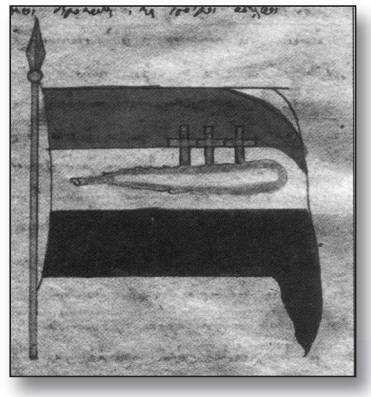

Η τρίχρωμη σημαία του Ρήγα, κόκκινο, άσπρο και μαύρο, με το ρόπαλο του Ηρακλέους και τους τρεις σταυρούς. Το μαύρο συμβολίζει την απόφαση των σκλαβωμένων ή θα ελευθερωθούν ή θα πεθάνουν, το κόκκινο την αυτεξουσιότητά τους και το άσπρο το δίκαιο της επαναστάσεώς τους.

30. Επαμ. Ι. Σταματιάδου, *Βιογραφίαι των Ελλήνων Μεγάλων Διερμηνέων του Οθωμανικού κράτους*, 1865, επανατύπωση εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 133.

31. *Εφημερίς*, 6 Φεβρ. 1797, σελ. 99, Λέανδρου Βρανούση, *Προλεγόμενα*... ό.π., σελ. 281-283.

νων καθ' όλα τα χρόνια της τουρκικής κατάκτησης ήταν, πώς, με ποιόν τρόπο θα γίνει η αποτίναξη της τυραννίας και η απόκτηση της ελευθερίας[32]. Και ο Ρήγας Βελεστινλής έδωσε το 1797 μια συγκεκριμένη απάντηση με το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του[33]. Ατσαλώνοντας πρώτα την πίστη των σκλαβωμένων ότι τώρα πρέπει να γίνει η επανάσταση, και όχι μετά πενήντα χρόνια, όπως υποστήριζαν οι συντηρητικοί (Φαναριώτες, Κοραής κ.ά.), όλοι στην επανάσταση και με τις δικές τους δυνάμεις η επανάσταση. Πρωτόγνωρη αυτή η τακτική του Ρήγα, που την ακολούθησαν τη συνέχεια ο Ανώνυμος ο Έλλην το 1806 με την Ελληνική Νομαρχία, οι Φιλικοί το 1814 με την Φιλική Εταιρεία και οι Επαναστάτες του 1821.

Το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα Βελεστινλή

Το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα διαπιστώνεται αν μελετήσουμε όλο το συγγραφικό έργο του, τα *Άπαντα*[34], αν μελετήσουμε τα έγγραφα τα σχετικά με την σύλ-

32. Αθανασίου Κομνημού Υψηλάντου, *Τα μετά την Άλωσιν*, επιμ. Αρχιμ. Γερμανού Αφθονίδου, Κωνσταντινούπολη 1870, αναστατική επανέκδοση Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία, Αθήνα 1972, σελ. 644-645.

33. Αθανασίου Κομνημού Υψηλάντου, *Τα μετά την Άλωσιν*, ό.π., σελ. 565, «Τούτω τω έτει [1777] τη στ΄ του Οκτωβρίου δόλω και απάτη φονευθέντος εις το Γιάσι παρά του Καρά-Ισαρλή Αχμέτ-μπέη του ηγεμόνος Γρηγορίου Αλεξάνδρου Γκίκα, έγινεν ηγεμών της Μπολδαβίας ο Δραγομάνος της Πόρτας Κωνσταντίνος Δημητρίου Μουρούζης».

34. Ο Ρήγας έχει χαρακτηρίσει τον Ηγεμόνα Νικόλαο Μαυρογένη ως «έκτρωμα της ανθρωπίνης φύσεως και ανάξιον ηγεμόνα». Η αποκαλυπτική αυτή φράση του Ρήγα για τον Μαυρογένη ήρθε στο φως από τον Λ. Βρανούση ο οποίος μελετώντας το χειρόγραφο του «Φυσικής απάνθισμα», που απόκειται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (αρ. χειρ. 1288), παρατήρησε ότι ο Ρήγας διέγραψε αυτή τη φράση και δεν τυπώθηκε στη σημείωση της σελίδας 105 του βιβλίου. Βλ. Λ. Βρανούσης, «Ρήγας και Μαυρογένης», *Ελληνική Δημιουργία* (1953), σελ. 365-372. Επίσης, για τον Μαυρογένη οι Δημητριείς στη *Γεωγραφία Νεωτερική*, Βιέννη 1791, χαρακτηριστικά γράφουν: «Ο πανουργότατος Μαυρογένης, ο οποίος μαζί με τον καπουδάν πασά με διάφοραις συσκευαίς και πα-

ληψη, ανάκριση, φυλάκιση και θανάτωσή του, που ήρθαν στο φως, μετά ένα αιώνα και πλέον από το μαρτύριο του, από τους Αιμ Λεγράν, Κων. Άμαντο και Ντούσαν Πάντελιτς[35]. Και αυτό διακρίνεται σε τρία μέρη, στην προετοιμασία της επανάστασης, στον ένοπλο αγώνα για την επικράτηση της επανάστασης και στο πολιτικό μέρος με το σύνταγμά του, για τον δημοκρατικό τρόπο διοίκησης του ελευθερωμένου Βαλκανικού χώρου.

Α΄. Προετοιμασία της επανάστασης

Ως πραγματικός ηγέτης, ο Ρήγας φρόντισε για την προετοιμασία της επανάστασής του. Έδωσε σημασία στην ανύψωση πρώτα του ηθικού των σκλαβωμένων και στη δημιουργία επαναστατικής διάθεσης, για να πάρουν τα όπλα υπέρ της ελευθερίας. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποίησε τα δύο σημαντικά μέσα της επικοινωνίας κατά την εφαρμογή του στρατηγικού του σχεδίου, την εικόνα και τον ήχο.

Σε μια εποχή, το 1797, όπου όλοι υμνούσαν τον Ναπολέοντα ως ελευθερωτή των λαών, ο οποίος μάλιστα βρισκόταν δίπλα στην σκλαβωμένη Ελλάδα, ο Ρήγας δεν έγραψε ούτε μια λέξη, ούτε ένα στίχο υπέρ του, δεν τον ύμνησε, όπως έκαναν

νουργίαις υπόταξαν τρόπον τινά τον τόπον (της Μάνης) εις τους Τούρκους», Δ. Φιλιππίδης-Γρ. Κωνσταντάς, *Γεωγραφία Νεωτερική*, επιμέλεια Αικ. Κουμαριανού, Αθήνα 1971, σελ. 55. Παρόμοια χαρακτηρίζουν τον Μαυρογένη: Αγάπιος Λοβέρδος, *Ιστορία των δύο ετών 1787-1788 περιέχουσα τας πράξεις των παρόντων πολέμων μέσον των ΑυστροΡώσσων και των Οθωμανών*, Ενετίησιν 1791, σελ. 130. «Καλλινίκου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ιστορικά σημειώματα», ΔΙΕΕΕ, Α΄(1928) τεύχ. Α΄, σελ. 77. Αθανασίου Κομνηνού Υψηλάντου, *Τα μετά την Αλωσιν*, ό.π., σελ. 644 εξ, 652 εξ. 663, 687 εξ.

35. Αιμ. Λεγράν-Σπ. Λάμπου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1891, φωτομηχανική ανατύπωση με την προσθήκη ευρετηρίου, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1996. Κωνστ. Αμάντου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1930, φωτομηχανική ανατύπωση με την προσθήκη ευρετηρίου, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1997. Ντούσαν Πάντελιτς, *Η εκτέλεση του Ρήγα*, *ό.π.*.

άλλοι Έλληνες (Κοραής, Περραιβός, Μαρτελάος κ.α.). Αντίθετα, εκείνη την εποχή εξέδωσε την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου με τους τέσσερις στρατηγούς του και τις τέσσερις παραστάσεις από τα κατορθώματά του. Πρόσφερε στους σκλαβωμένους τον Μέγα Αλέξανδρο ως πρότυπο ανδρείας, αποφασιστικότητας και αποτελεσματικότητας. Γι' αυτό εξ άλλου και στον *Ύμνο Πατριωτικό*, στροφή 33, αναφωνεί:

«Αλέξανδρε, τώρα να βγής
από τον τάφον, και να ιδής,
των Μακεδόνων πάλιν
ανδρείαν την μεγάλην,
πώς τους εχθρούς νικούνε,
με χαρά στη φωτιά».

Η εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που εξέδωσε ο Ρήγας το 1797, για να δώσει στους σκλαβωμένους ένα πρότυπο ανδρείας, αποφασιστικότητας και αποτελεσματικότητας.

Σφυρηλάτησε, επί πλέον, την ιστορική μνήμη, την αυτοσυνειδησία των σκλαβωμένων Ελλήνων με τα έργα του, που αναφέρονταν στην αρχαία κληρονομιά. Εξέδωσε το βιβλίο *Νέος Ανάχαρσις*, στο οποίο μνημονεύεται η ένδοξη ιστορία της αρχαίας Ελλάδος του τετάρτου αιώνα π.Χ. Επίσης, εξέδωσε *Τα Ολύμπια*, στα οποία γίνεται αναφορά στα Ολυμπιακά αγωνίσματα, δίνοντας και μια σημαντική πληροφορία στον πρόλογο, ότι στην εποχή του τα Ολυμπιακά αγωνίσματα διατηρούνταν στην Θεσσαλία και σε όλη την Ελλάδα, θέλοντας έτσι να δείξει την διαχρονικότητα του Ελληνισμού.

Με το τραγούδι, με τον επαναστατικό παιάνα *Θούριος*[36],

36. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Θούριος. Ανάλυση», στο *Μελέτες για τον Ρήγα Βελεστινλή*, *ό.π.*, σελ. 373-401.

προσπαθεί να εμψυχώσει τους σκλαβωμένους και να τους ωθήσει στην μεγάλη απόφαση, την επανάσταση για την απόκτηση της ελευθερίας. Τονίζει ότι η ελευθερία είναι αξία ανώτερη και από τη ζωή, εκφράζοντας και την εμπειρία των σαράντα χρόνων της ζωής του, βροντοφωνεί:

«*Καλλιό 'ναι μιάς ώρας ελεύθερη ζωή,*
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή»,
(*Θούριος*, στίχ. 7-8)

Παροτρύνει και τους άλλους λαούς των Βαλκανίων να αρπάξουν τα όπλα και να ριχθούν στον ιερό αγώνα της επανάστασης:

«*Βουλγάροι κι Αρβανίτες, Αρμένοι και Ρωμιοί,*
αράπηδες και άσπροι, με μιά κοινή ορμή,
για την Ελευθερίαν να ζώσωμεν σπαθί
πως είμασθ' αντριωμένοι, παντού να ξακουσθή»,
(*Θούριος*, στίχ. 45-48).

Ακόμη, ως πραγματικός ηγέτης έδινε σημασία στον ψυχολογικό παράγοντα των σκλαβωμένων. Προσπαθούσε να ανυψώσει το ηθικό τους. Γι' αυτό καταρρίπτει ως μύθο τη διάχυτη πεποίθηση ότι τάχα τα οθωμανικά στρατεύματα ήταν ανίκητα. Δείχνει απεναντίας την πραγματικότητα ότι ήταν ευάλωτα. Γι' αυτό και στον *Θούριό* του φέρνει το συγκεκριμένο παράδειγμα των «Γκιρζιανλήδων»[37] (λαού στα βουνά του Αίμου), που επαναστάτησαν στην περιοχή της Θράκης. Και ο Ρήγας διαλαλεί πως ο Σουλτάνος, τον οποίο παρομοιάζει με λαγό, δεν είναι τόσο δυνατός, όσο οι σκλαβωμένοι νομίζουν:

«*Ποτέ μην στοχασθήτε πως είναι δυνατός*
καρδιοχτυπά αι τρέμει σαν λαγός κι αυτός.

37. Ο Ρήγας μνημονεύει τους Γκιρζιανλήδες και στην *Χάρτα* του, στο φύλλο 8, δεξιά του Στρυμόνα ποταμού, στο Παγγαίο όρος.

Τριακόσιοι Γκιρζιαλήδες τον έκαμαν να διή
πως δεν μπορεί με τόπια, μπροστά τους να εβγή»,
(*Θούριος*, στίχ. 111-114).

Ο επαναστατικός παιάνας, *Θούριος*, γρήγορα διαδόθηκε σε χειρόγραφη μορφή στο χώρο της Ελλάδος και των Βαλκανίων εμψυχώνοντας τους σκλαβωμένους για τον τιτάνιο του πολέμου αγώνα. Τραγουδιόταν από μικρούς και μεγάλους, άνδρες και γυναίκες, μορφωμένους και αμόρφωτους, όπως εξάλλου και ο ίδιος ο Ρίζος Νερουλός παρατηρούσε. Μάλιστα, η διάδοση και εξάπλωση του *Θουρίου* αποτελεί μοναδικό, ίσως, φαινόμενο στην ιστορία των λαών. Γι' αυτό εξάλλου ο Γάλλος Φωριέλ[38] τον συμπεριέλαβε στα Δημοτικά τραγούδια, που εξέδωσε στο Παρίσι το 1825, αν και είναι έργο του Ρήγα και όχι δημοτικό τραγούδι.

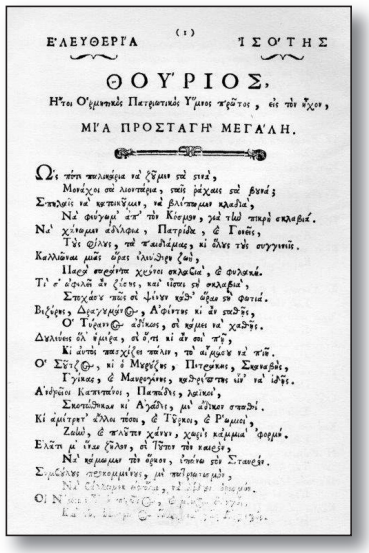
(1)
Ε'ΛΕΥΘΕΡΙΑ Ί Σ Ο' Τ Η Σ
ΘΟΥ'ΡΙΟΣ,
Η'τοι Ο'μνυσικὸς Πατριωτικὸς Υ'μνος πρῶτος, εἰς τὸν ἦχον,
ΜΙ'Α ΠΡΟΣΤΑΓΗ' ΜΕΓΑ'ΛΗ.
Ὡ'ς πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν σὰ σκλάβοι,
Μονάχοι σὰ λιοντάρια, ποῦ μένουν σὲ βουνά;
Σπαθιὰ νὰ κρατοῦμεν, νὰ βαστοῦμεν καλάσια,
Νὰ φύγωμ' ἀπ' τὸν Κόσμον, γιὰ νὰ ἤμεθ' ἐλεύθεροι.
Νὰ χάσωμεν κόλλυμα, Πατρίδα, καὶ Γονεῖς,
Τὲς φίλες, τὰ παιδάκια, κι ὅλες τὲς συγγενεῖς.
Καλλίτερα μιὰς ὥρες ἐλεύθερη ζωή,
Παρὰ σκλαβιὰ χρόνοι πολλοί, καὶ σκοτεινή.
Τί σ' ὠφελεῖ νὰ ζῇς, καὶ ἔσαι σὰ σκλάβια,
Σπηλιάρι ποῦ σὲ φέννει κιὸ' ὅλα νὰ φοβᾶσαι.
Βιζίρης, Δραγουμάνος, Ἀ'φεντες κι ἂς σοῦ δίνουν,
Ὁ' Τύραννος ἄδικος, σὲ κάμει νὰ χαθῇς.
Δυὸ ὥρες δὲ θὰ μείνῃ, σὲ ἔχει κι ἂν σοῦ πῇ,
Κι αὐτὸ πατρίδα πόλη, τὸ ὁποῖον νὰ σοῦ πῶ.
Ὁ' Σέρβος, κι ὁ Μαυρίκιος, Πετζήλιος, Σαμπάς,
Γρίκας, καὶ Μανιάτάκης, καθρίσματα ἐδῶ νὰ ἰδῇς.
Ἀνδρῶοι Καπετάνοι, Παπάδες, λαϊκοί,
Σκοτώθηκαν κι Ἀγάδες, μὲ ἄδικον σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι πόσοι, καὶ Τοῦρκοι, καὶ Ρωμαῖοι,
Ζωὴ, καὶ πλοῦτο χάνει, χωρὶς κἀμμιὰ τρομή.
Ἐλᾶτε μ' ὅλοι ζῆλοι, σὲ ἕνα τὸν κιαμπᾶ,
Νὰ κάμωμεν τὸ ὅρκον, ὑπὸ τὸν Σταυρόν.
Σημαῖαν παίρνομένην, μὲ πατριωτισμόν,
Νὰ ἐλευθερώσωμεν, τὴ Πατρωνιάν μας.
Ὁ' Ν[illegible]

Η αρχή του Θουρίου, έκδοση της Κέρκυρας του 1798 από τον Χριστόφορο Περραιβό. Με τον παιάνα αυτό ξεσήκωνε τους σκλαβωμένους για αγώνα, για την αποτίναξη της πολύχρονης σκλαβιάς και την απόκτηση της ελευθερίας.

Ο Ρήγας συνέθεσε και τον εκ 42 στροφών παιάνα *Ύμνος Πατριωτικός*[39] στον ήχο της γαλλικής *Καρμανιόλας*, που ενθουσίαζε τα πλήθη. Απευθύνεται στα παλληκάρια των σκλαβωμένων προτρέ-

38. C. C. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, τόμ. Β΄, Παρίσι 1825.
39. Λέανδρου Βρανούση, *Ο ΄΄Πατριωτικός Ύμνος΄΄ του Ρήγα και η ελληνική ΄΄Καρμανιόλα΄΄*, Αθήνα 1960. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ο *Ύμνος Πατριωτικός* του Ρήγα Βελεστινλή. Ανάλυση», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 80, 2021, σελ. 311-326.

ποντάς τα να αρπάξουν τα όπλα και να ριχτούν στη φωτιά του πολέμου για την λευτεριά. Μνημονεύει ονομαστικά πολλούς από τους κλεφταρματωλούς, συμπληρώνοντας πως είναι και άλλοι αμέτρητοι πολλοί, που είναι έτοιμοι για τον αγώνα κατά του κατακτητή.

Β΄. Ο ένοπλος αγώνας

Κατά την προετοιμασία του επαναστατικού του σχεδίου ο Ρήγας ενδιαφέρθηκε για την εκπαίδευση των σκλαβωμένων στην πολεμική τέχνη, ώστε να είναι σύμφωνη, με τις ισχύουσες απόψεις της εποχής του, για να είναι σε θέση να αντιπαραταχθούν στο στρατό του Σουλτάνου. Για τον σκοπό αυτό μεταφράζει το *Στρατιωτικόν Εγκόλπιον*[40], του διάσημου τότε αυστριακού στρατάρχη Κεβενχύλλερ (L.A. von Khevenhüller, 1683-1744). Με την ενέργειά του αυτή θα τόνωνε το ηθικό των σκλαβωμένων, οι οποίοι θα έβλεπαν ότι εκπαιδεύονται στην τέχνη του πολέμου, όπως εκπαιδεύεται και ο στρατός του σουλτάνου.

Επισημαίνεται, επί πλέον, ότι την ξιφολόγχη, που εκείνα τα χρόνια είχε αρχίσει να χρησιμοποιείται από τους στρατούς, ο Ρήγας την μνημονεύει στο Παράρτημα του Συντάγματός του[41], δείγμα και αυτό της ενημέρωσής του, για την χρησιμοποίηση

40. Το *Στρατιωτικό Εγκόλπιο*, που εξέδωσε ο Ρήγας, μετά την προδοσία του κατασχέθηκε από την αυστριακή αστυνομία και όλα τα αντίτυπα, που βρίσκονταν στο τυπογραφείο και το βιβλιοδετείο καταστράφηκαν και δεν έχει διασωθεί ούτε ένα. Είναι από τα ζητούμενα της ιστορικής έρευνας. Το γαλλικό κείμενο του 1771, που υποθέτουμε ότι ο Ρήγας χρησιμοποίησε, μεταφράστηκε από τον καθηγητή Δημήτριο Παντελοδήμο και εκδόθηκε δίγλωσσα από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, το 2021, με την επιμέλεια και την προσθήκη ευρετηρίου Δημ. Καραμπερόπουλου.

41. Ρήγα Βελεστινλή, *Τα Επαναστατικά…, ό.π.*, σελ. 61, «Όλοι οι Έλληνες στρατιώται έχουν μίαν μπαγιονέταν [=ξιφολόγχη], την οποίαν φορούν εις την μέσην των ωσάν χαντζιάρι, και εν καιρώ ανάγκης ή παρατάξεως την περνούν εις το τουφέκι των».

της από τους Έλληνες στρατιώτες. Σημειώνεται ότι οι επαναστάτες του 1821 είχαν αισθανθεί, όπως σημειώνει ο Φωτάκος, την αξία της, όταν σε κάποια μάχη έπιασε βροχή και το μπαρούτι μούσκεψε τότε οι Τούρκοι στρατιώτες προσάρμοσαν την ξιφολόγχη στα όπλα τους με αποτέλεσμα να σκοτωθούν αρκετοί Έλληνες επαναστάτες[42].

Σχετικά με τον επιτελικό σχεδιασμό της έναρξης της Επανάστασής του, ο Ρήγας θα ξεκίναγε από την περιοχή της Πελοποννήσου, όπου βρίσκονταν οι εμπειροπόλεμοι πληθυσμοί της Μάνης, οι Μανιάτες. Στη συνέχεια, ο ένοπλος αγώνας θα επεκτεινόταν σε όλη την Πελοπόννησο, στους άλλους εμπειροπόλεμους πληθυσμούς, τους Σουλιώτες, στα υπόλοιπα μέρη της Ελλάδος και στις άλλες Βαλκανικές περιοχές. Στην Πελοπόννησο πράγματι στέργιωσε μετά είκοσι τρία χρόνια η Επανάσταση του 1821 και όχι στις Ηγεμονίες, που άρχισε, και τις οποίες ο Ρήγας τις γνώριζε, διότι εκεί ζούσε, στοιχείο που δείχνει την στρατιωτική φυσιογνωμία του.

Πρέπει να τονισθεί ότι ο Ρήγας στήριζε την επανάστασή του στις ντόπιες, γηγενείς δυνάμεις των σκλαβωμένων. Δεν υπάρχει στα έργα του, στο *Θούριο* του, έκκληση στις τότε μεγάλες δυνάμεις Ανατολής και Δύσης, για βοήθεια στην επανάστασή του. Πίστευε πως οι ξένες δυνάμεις θα εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους και μόνο. Πρωτόγνωρη τακτική. Με την επικράτηση της επανάστασής του, τέλος, στη θέση του Οθωμανικού δεσποτισμού, θα δημιουργούσε τη *Νέα Πολιτική Διοίκησή* του, τη νέα τάξη πραγμάτων στον Βαλκανικό χώρο, με την εφαρμογή του δημοκρατικού Συντάγματος και των *Δικαίων του Ανθρώπου*. Στήριζε τη νέα πολιτική κατάσταση στη δημοκρατία και όχι στην κληρονομική εξουσία.

42. Αναφέρεται από τον Απ. Βακαλόπουλο, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821. Οργάνωση, ηγεσία, τακτική, ήθη, ψυχολογία*, εκδόσεις Καραγιάννη, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 190.

Γ΄. Το πρώτο Σύνταγμα του Ελληνισμού και των Βαλκανίων

Ο Ρήγας Βελεστινλής, ως ρεαλιστής ηγέτης, ενδιαφέρθηκε και για το τι θα γίνει μετά την στρατιωτική νίκη της επανάστασής του και την κατάλυση της απολυταρχικής οθωμανικής εξουσίας. Ποιο σύστημα λειτουργίας της πολιτείας του θα εφαρμόζονταν στον Βαλκανικό χώρο. Πίστευε ότι η αναρχία είναι μορφή τυραννίας, όπως μάλιστα διατυπώνεται και στο *Θούριό* του (στίχος 27) και «*η αναρχία ομοιάζει την σκλαβιά*».

Διαποτισμένος ο Ρήγας από την δημοκρατία των αρχαίων Αθηνών, από την δημοκρατική λειτουργία των Ελληνικών Κοινοτήτων, ιδιαίτερα του Πηλίου που βίωσε, και από τις νέες συνθήκες με την κατάργηση της κληρονομικής εξουσίας και την εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος στη Γαλλία, προτίμησε το δημοκρατικό σύστημα λειτουργίας του κράτους του. Για τον σκοπό αυτό, που δείχνει πόσο προνοητικός ήταν ο Ρήγας, συνέταξε το πρώτο δημοκρατικό σύνταγμα της Ελλάδος και του Βαλκανικού χώρου, που δυστυχώς δεν έχει αρκούντως αξιοποιηθεί. Μετέφρασε το γαλλικό δημοκρατικό σύνταγμα του 1793, που είχε συνταχθεί μόλις τέσσερα χρόνια πιο πριν[43]. Ο Ρήγας δεν κάνει μια ξερή μετάφραση. Καταχωρίζει πολλά παραδείγματα για να γίνουν κατανοητές από τον λαό οι διάφορες διατάξεις του συντάγματος και επί πλέον πρόσθεσε αρκετά δικά του στοιχεία, που δείχνουν την πρωτοπόρα πολιτικοκοινωνική του σκέψη.

Κατόρθωσε ο Ρήγας να προσαρμόσει το γαλλικό σύνταγμα, που ήταν για τους Γάλλους πολίτες, στο πολυεθνικό, πολυγλωσσικό και πολυθρησκευτικό κράτος του. Στην αρχή του

43. Ρήγα Βελεστινλή, *Νέα Πολιτική Διοίκησις. Το πρώτο Ελληνικό Σύνταγμα (παράλληλα με το γαλλικό πρότυπο)*, εισαγωγή-επιμέλεια-ευρετήριο Δημ. Καραμπερόπουλου, Βελεστίνο 2021.

Συντάγματός του χαρακτηριστικά σημειώνει ότι αυτό είναι για τους κατοίκους *«...της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων νήσων και της Βλαχομπογδανίας»*, οι οποίοι βρίσκονταν υπό την εξουσία του σουλτάνου στον χώρο που με σύνορα περικλείεται στη *Χάρτα* του και τους άλλους δύο χάρτες της Βλαχίας και Μολδαβίας, όπως έχουμε παρουσιάσει[44]. Θα εξέδιδε, όπως γνωρίζουμε, λεπτομερείς χάρτες και για τις υπόλοιπες περιοχές, για την Βουλγαρία, την Σερβία και την Βοσνία[45]. Γι' αυτό και τονίζουμε πως ήταν και πολιτικός νους κοντά στις άλλες ιδιότητες της πολύπτυχης φυσιογνωμίας του.

Καθιέρωνε την υποχρεωτική εκπαίδευση και των κοριτσιών, που για πρώτη φορά απαντάται σε Σύνταγμα, γνωρίζοντας τη μεγάλη παιδευτική δύναμη της γυναίκας στην διάπλαση και ανάπτυξη του ανθρώπου. Ακόμη, αναγνώριζε δικαιώματα εκτός από τα άτομα και στις κοινωνικές ομάδες, κάτι που το 1948 αναγνωρίσθηκαν από τον Καταστατικό Χάρτη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε.[46] Κατάργησε την θανατική ποινή[47], που είχε το γαλλικό σύνταγμα και επί πλέον συνιστούσε την οικονομική ενίσχυση των αδυνάτων από την πολιτεία.

44. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Η ΄΄Χάρτα της Ελλάδος΄΄ του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1998.

45. Ο Ρήγας ετοίμαζε λεπτομερείς χάρτες και για τις υπόλοιπες περιοχές, της Βουλγαρίας, Σερβίας, Βοσνίας, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Johann Christian von Engel, *Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenlande*. – τόμ. I: *Geschichte des alten Panoniens und der Bulgarey*, Halle 1797, σελ. 473-474. Την μαρτυρία μνημονεύει ο Γ. Λάϊος, «Οι χάρτες του Ρήγα. Έρευνα επί νέων πηγών», *Δελτίο Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας (Δ.Ι.Ε.Ε.)*, τόμ. 14, 1960, σελ. 231-312, Παράρτημα ΙΙ, σελ. 296-298.

46. Νικολάου Πανταζόπουλου, *Μελετήματα για τον Ρήγα Βελεστινλή*, *ό.π.*, σελ. 99-100.

47. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η πρωτοποριακή θέση του Ρήγα Βελεστινλή το 1797 εναντίον της θανατικής ποινής», δημοσιεύθηκε στην εφημ. Βόλου, *Θεσσαλία*, 11 Οκτωβρίου 2016, στην ηλεκτρονική εφημερίδα *Ελεύθερη Ζώνη*, 20 Οκτ. 2016 και στο *Δελτίο Α΄ Παιδιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών*, τόμ. 66, τεύχ. 4, 2016, σελ. 62-64.

Στο άρθρο 7 του Συντάγματός του τονίζει με έμφαση ότι κυρίαρχος λαός του κράτους του μετά την επανάσταση θα είναι όλοι οι κάτοικοι «*χωρίς εξαίρεσιν θρησκείας και διαλέκτου, Έλληνες, Βούλγαροι, Αλβανοί, Βλάχοι, Αρμένηδες, Τούρκοι, και κάθε άλλο είδος γενεάς*». Επί πλέον, συνιστά την συνεργασία των λαών για την εδραίωση και προκοπή της δημοκρατικής πολιτείας του Βαλκανικού χώρου. Γι' αυτό τονίζει,

> «*Ο Βούλγαρος πρέπει να κινήται, όταν πάσχη ο Έλλην και τούτος πάλιν δι' εκείνον και αμφότεροι δια τον Αλβανόν και Βλάχον*»,
>
> (*Τα Δίκαια του Ανθρώπου*, άρθρο 34).

Ακόμη, συνιστά οι δημοκρατικοί πολίτες να συμμετέχουν ενεργά στα κοινά και να υπερασπίζουν τους δημοκρατικούς θεσμούς, θεωρώντας αυτήν την υποχρέωσή τους «*ως το πλέον ιερόν από όλα τα χρέη*» τους, (*Τα Δικαία του Ανθρώπου*, άρθρο 35).

Η *Χάρτα της Ελλάδος*, χάρτης του κράτους του Ρήγα

Ο Ρήγας ήθελε να έχει τον πολιτικό χάρτη του χώρου, που θα ελευθέρωνε με τον ένοπλο αγώνα και θα ήταν σύμφωνα με το Σύνταγμα του, «*...της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων νήσων και της Βλαχομπογδανίας*». Γι' αυτό εξέδωσε σε έξι μήνες, αφού έπαιρνε την άδεια από τον λογοκρίτη της Αυστριακής Αστυνομίας, τη δωδεκάφυλλη *Χάρτα της Ελλάδος*[48], αρχίζοντας πρώτα με την *Επιπεδογραφία της*

48. Ρήγα Βελεστινλή, *Χάρτα της Ελλάδος, Βιέννη 1796-1797*, αυθεντική για πρώτη φορά επανέκδοση με την υποστήριξη της Ακαδημίας Αθηνών, επιμέλεια Δημ. Καραμπερόπουλου, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1998.

Κωνσταντινουπόλεως το 1796, που αποτελεί και το πρώτο φύλλο της. Κατόρθωσε να αποκρύψει τους πραγματικούς σκοπούς της έκδοσής της, όπως έχουμε επισημάνει. Κι' αυτό το πέτυχε με την αναγραφή του ονόματος *Χάρτα της Ελλάδος*, με την καταχώριση των επιπεδογραφιών ιστορικών τόπων και γεγονότων της αρχαιότητος και την καταχώριση διάσπαρτα στα δώδεκα φύλλα της των εκατόν εξήντα δύο νομισμάτων. Ο Ρήγας εξέδωσε, παράλληλα, και τους χάρτες της Βλαχίας και Μολδαβίας[49], που περιλαμβάνονται στην δημοκρατική του πολιτεία, που ήθελε να δημιουργήσει μετά την επανάστασή του, στο χώρο όπου ήταν η εξουσία του σουλτάνου.

Για τον σχεδιασμό της *Χάρτας* ο Ρήγας χρησιμοποίησε ως πρότυπο για το νότιο μέρος κάτω του Αίμου, όπως έχουμε δείξει με τις έρευνές μας, τον χάρτη της αρχαίας Ελλάδος του Guill. Delisle[50]. Η επιλογή του αυτή έγινε διότι ήθελε να έχει την ελληνική πολιτική διαίρεση του χώρου σε τοπαρχίες και επαρχίες με την αντίστοιχη ελληνική ονοματολογία και όχι την

Ο τίτλος της Χάρτας του Ρήγα, Βιέννη 1797 με την περιγραφή των ορίων της που αντιστοιχεί με εκείνα του Συντάγματός του και τις συμβολικές παραστάσεις, όπως εκείνης της πάλης του ροπαλοφόρου Ηρακλή, σύμβολο της ελληνικής δύναμης που τσακίζει της έφιππης Αμαζόνας το αμφίστομο τσεκούρι, σύμβολο της ασιατικής δύναμης.

49. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Οι χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας του Ρήγα Βελεστινλή*, Βιέννη 1797. Νέα στοιχεία-ευρετήριο-αυθεντική επανέκδοση, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2005.
50. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Η ΄΄Χάρτα της Ελλάδος΄΄ του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία*, *ό. π.*

σύγχρονή του Οθωμανική πολιτική διαίρεση και ονοματολογία. Για το βόρειο μέρος της *Χάρτας* πήρε ως πρότυπο τον σύγχρονο χάρτη του Rizzi Zannoni, όπως επίσης έχουμε δείξει.

Ο Ρήγας διαχωρίζει το κράτος του από εκείνο της Αυστρίας και της Ρωσίας με την ιδιαίτερη παχιά διακεκομμένη γραμμή, την οποία ωστόσο δεν την μνημονεύει στο Υπόμνημα της *Χάρτας* μαζί με τις γραμμές των τοπαρχιών και επαρχιών. Και τούτο διότι δεν θα ήταν δυνατόν να την δικαιολογήσει στον λογοκρίτη. Αν υποστήριζε ότι ήταν τα σύνορα της οθωμανικής εξουσίας δεν θα ίσχυε, διότι η *Χάρτα* είχε αρχαία ελληνικά νομίσματα και τις επιπεδογραφίες αρχαίων ελληνικών τόπων και γεγονότων. Αν πάλι ισχυριζόταν πως ήταν για το κράτος του, τότε δεν θα του έδινε την άδεια εκτυπώσεώς της.

Η *Χάρτα* ήταν πολιτικός χάρτης του κράτους του, με σύνορα και διαιρεμένος σε επαρχίες και τοπαρχίες, για να είναι σε θέση μετά την επανάσταση και το γκρέμισμα της τυραννίας, να συστήσει την δημοκρατική του πολιτεία, με την διενέργεια εκλογών και την εκλογή αντιπροσωπευτικής βουλής. Σύμφωνα με το Σύνταγμά του, κάθε επαρχία θα έστελνε ανάλογο αριθμό αντιπροσώπων. Έτσι, ετοίμασε τον λεπτομερή αυτόν χάρτη του κράτους του, του Βαλκανικού χώρου, για να είναι προετοιμασμένος για τη διεξαγωγή εκλογών και την αναλογική αποστολή αντιπροσώπων, των βουλευτών, όπως ορίζει το Σύνταγμά του στα άρθρα 20 και 22. Τονίζεται με έμφαση ότι ο Ρήγας δεν εξέδωσε χάρτη για άλλο μέρος εκτός του χώρου του κράτους του, όπως για παράδειγμα έπραξε ο Άνθιμος Γαζής[51], ο οποίος εξέδωσε χάρτες για την Ευρώπη, την Ασία, την Αμερική, την Αφρική, την Ελλάδα και παγκόσμιο χάρτη.

Επίσης, επισημαίνονται οι επαναστατικοί συμβολισμοί, τους

51. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ο διαφωτιστικός ρόλος του Ανθίμου Γαζή (1764-1828). Παράρτημα: Η εργογραφία του», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 62, 2012, σελ. 209-224 και σε ανάτυπο.

οποίους έβαλε στη *Χάρτα* του. Στον τίτλο της έχει την σημαντική παράσταση της πάλης του γυμνόποδα Ηρακλή, που με το ρόπαλό του, σύμβολο της ελληνικής δύναμης, τσακίζει της έφιππης Αμαζόνας το σιδερένιο διπλό πέλεκυ, σύμβολο της περσικής δύναμης. Δίνει μήνυμα αισιοδοξίας πως τελικά θα επικρατήσει η πνευματική δύναμη του Ελληνισμού αν πορευτούν με τις αρετές του Ηρακλή, αποφασιστικότητα, αφοσίωση στα ιδεώδη, πίστη στο καθήκον, υπεράσπιση του δικαίου.

Επί πλέον, το σύμβολο αυτό, το «ρόπαλο του Ηρακλέους», ο Ρήγας το έχει θέσει και στην *Επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως*, στην σημαντική παράσταση του κοιμισμένου λιονταριού[52] στην ράχη του οποίου επικάθονται τα σύμβολα εξουσίας του σουλτάνου, ενώ στα πόδια του οριζόντια βρίσκεται το ρόπαλο. Θέλει να πει πως όταν οι σκλαβωμένοι λαοί του Βαλκανικού χώρου ξυπνήσουν με τον *Θούριό* του και την επανάστασή

Η συμβολική παράσταση στην Επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως με το κοιμισμένο λιοντάρι στη ράχη του οποίου επικάθονται τα σύμβολα εξουσίας του σουλτάνου, ενώ στα πόδια του ο Ρήγας έθεσε το ρόπαλο του Ηρακλέους.
Οι σκλαβωμένοι λαοί των Βαλκανίων ακολουθώντας τις προσταγές του Θουρίου και την επανάστασή του θα αρπάξουν το ρόπαλο -τα όπλα- θα γκρεμίσουν την εξουσία του σουλτάνου και θα δημιουργήσουν την δημοκρατική πολιτεία του.
Αισιόδοξο μήνυμα του Ρήγα.

52. Για την άποψη του Γ. Τόλια ότι το λιοντάρι συμβολίζει τάχα τον σουλτάνο, αναφέρουμε ότι λιοντάρια ο Ρήγας αποκαλεί τα σκλαβωμένα παλληκάρια στον *Θούριο* και τον *Ύμνο Πατριωτικό*, ενώ τον Σουλτάνο τον συμβολίζει με τον λύκο. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Το ρόπαλο του Ηρακλέους στους χάρτες του Ρήγα. Νέες έρευνες*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2010, και *Ένας όψιμος, άδικος επικριτής του επαναστάτη Ρήγα Βελεστινλή*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2015.

του θα αρπάξουν το ρόπαλο - τα όπλα - και θα γκρεμίσουν την εξουσία του σουλτάνου, θα δημιουργήσουν στη συνέχεια την δημοκρατική του πολιτεία. Ακόμη, ο Ρήγας έθεσε το «ρόπαλο του Ηρακλέους» και στους άλλους δύο χάρτες, που εξέδωσε, της Βλαχίας και Μολδαβίας, θέλοντας έτσι να τονίσει τον διαχρονικό αυτό συμβολισμό για όλο το κράτος του στον Βαλκανικό χώρο.

Συμπέρασμα δεύτερο: Διαπιστώνεται από τα παραπάνω ότι και η δεύτερη επίκριση του Ρίζου Νερουλού ήταν άδικη και ατεκμηρίωτη, χωρίς να έχουν μελετηθεί τα έργα του Ρήγα και η όλη δράση του στην προετοιμασία της επανάστασής του. Για πρώτη φορά δόθηκε απάντηση από τον Ρήγα με το μεθοδευμένο στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του στο αγωνιώδες ερώτημα των σκλαβωμένων, πώς, με ποιόν τρόπο θα αποτινάξουν την σκλαβιά από τον αλλόθρησκο δυνάστη και να αποκτήσουν την πολυπόθητη ελευθερία. Γι' αυτό και ο στρατηγός Μακρυγιάννης το 1836 τόνιζε στον πίνακα «Πτώσις της Κωνσταντινουπόλεως»[53], που υπό την καθοδήγηση του φιλοτεχνήθηκε από τον Παναγιώτη Ζωγράφο, ότι ο Ρήγας έμαθε στους

Λεπτομέρεια από τον πίνακα «Πτώσις της Κωνσταντινουπόλεως» του Παναγιώτη Ζωγράφου υπό την καθοδήγηση του στρατηγού Μακρυγιάννη, ο οποίος τόνιζε ότι ο Ρήγας μετά πολλούς αιώνες σκλαβιάς έμαθε στους Έλληνες τον τρόπο της απελευθερώσεώς τους.

53. *Ο Ζωγράφος του στρατηγού Μακρυγιάννη*, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη της Αμερικανικής Σχολής Κλασσικών Σπουδών και Λαογραφικό-Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1984., Πίνακας αρ. 2, «Πτώσις της Κωνσταντινουπόλεως».

σκλαβωμένους Έλληνες τον τρόπο της απελευθερώσεώς τους: «*Μετά πολλούς αιώνας Ρήγας ο Βελεστινλής σπύρει τον σπόρον της ελευθερίας εις τους Έλληνας και τους ενθαρρύνει οδηγών αυτούς τον τρόπον της απελευθερώσεώς των. Οι Έλληνες ενθουσιασθέντες και ενθαρρυθέντες από τους λόγους του Ρήγα έλαβον τα όπλα υπέρ της ελευθερίας*».

Προσθέτουμε επί πλέον την άποψη του Ανώνυμου, που έγραφε το 1806 στην *Ελληνική Νομαρχία* του, ότι ήταν μεγάλη η φρόνηση του Ρήγα στο σχεδιασμό και την έναρξη της επανάστασής του, αποκαλώντας τον «*της Ελλάδος ελευθερωτής*». Ωστόσο, επισημαίνει ότι «*η καταδρομή της τύχης*», δηλαδή η προδοσία, έγινε αιτία να ανακοπεί το σχέδιό του για την απελευθέρωση της Ελλάδος. Με την προδοσία από τον τυχάρπαστο Έλληνα έμπορο της Τεργέστης το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα έγινε γνωστό στην αυστριακή αστυνομία, η οποία ωστόσο μέχρι τότε δεν είχε αντιληφθεί το παραμικρό και του είχε μάλιστα δώσει διαβατήριο για την μετάβασή του στην Ελλάδα.

Αναδεικνύεται έτσι ο Ρήγας τέλειος συνωμότης και όχι «*απερίσκεπτος*», όπως ατεκμηρίωτα υποστήριζε ο κύκλος των Φαναριωτών, αν και για ένα και πλέον χρόνο βρισκόταν στην Βιέννη. Είχε επαφές με Έλληνες και Αυστριακούς, εξέδιδε τους χάρτες του και τα άλλα έργα του, παρόλο που ήταν υπό παρακολούθηση, όπως διαπιστώνεται από την αναφορά του Αυστριακού Προξένου στο Βουκουρέστι, 4 Αυγούστου 1796, «*Σύμφωνα με αξιόπιστες πληροφορίες ένας γραμματέας ονόματι Ρήγας, αναχώρησε από εδώ στις αρχές αυτής της εβδομάδας για να μεταβεί μέσω του Κόκκινου Πύργου στη Βιέννη, με σκοπό να τυπώσει εκεί έναν ελληνικό χάρτη. Αυτός ο Ρήγας είχε στενή γνωριμία με τον εδώ ευρισκόμενο Γάλλο απεσταλμένο Gaudin, πράγμα που θα ήθελα να αναφέρω στην Εξοχότητάς σας, ευπειθέστατος*»[54].

54. Ντούσαν Πάντελιτς, *Η εκτέλεση του Ρήγα*, *ό.π.*, σελ. 105.

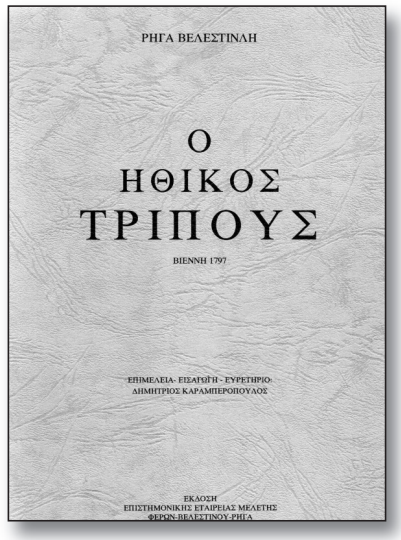

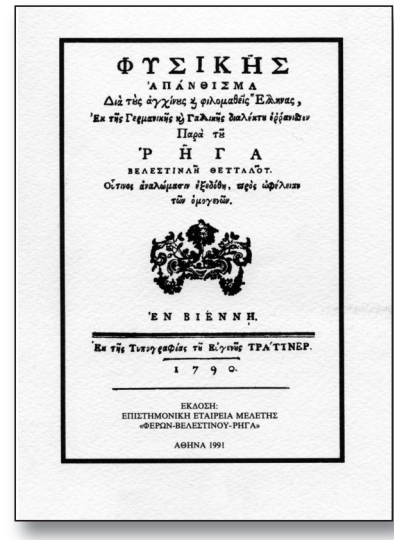

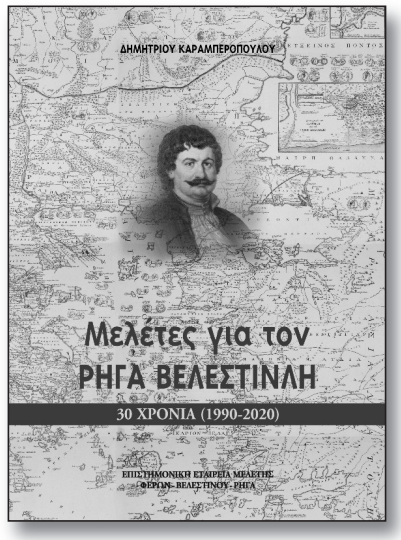

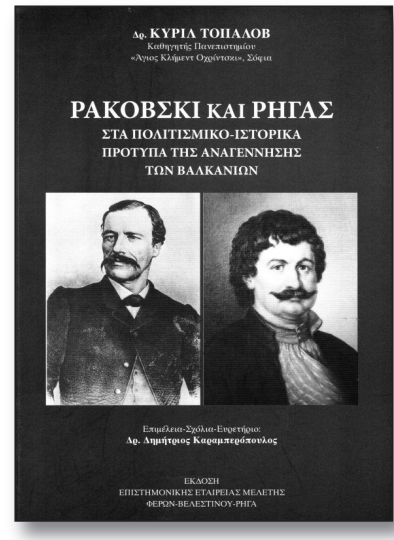

Από τις εκδόσεις της Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα τέσσερεις τίτλοι.

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΒΙΕΝΝΗ 1796-1797

Αθήνα 1998, Β΄ Έκδοση 2003

Επιμέλεια-Εισαγωγή-Ευρετήριο:
Δημήτριος Απ. Καραμπερόπουλος.

Η πρωτότυπος ΧΑΡΤΑ εκδόθηκε από τον Ρήγα Βελεστινλή στην Βιέννη, 1796-1797, σε δώδεκα φύλλα με διάσταση του κάθε φύλλου 50x70 εκ. περίπου.

Η έκδοση αυτή του Ρήγα θεωρήθηκε πραγματικός άθλος για την εποχή του και αποτελεί μοναδική έκδοση σε τέτοια διάσταση του Βαλκανικού χώρου.

Για πρώτη φορά επανεκδίδεται αυθεντικά στο φυσικό της μέγεθος από τα θαυμάσια διατηρημένο πρωτότυπο της Γενναδείου Βιβλιοθήκης.

Η επανέκδοση της ΧΑΡΤΑΣ του ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα σε τετράχρωμη έκδοση, χαρτί velvet 150 γρ., διατίθεται σε καλαίσθητη πανόδετη συσκευασία που περιέχει:
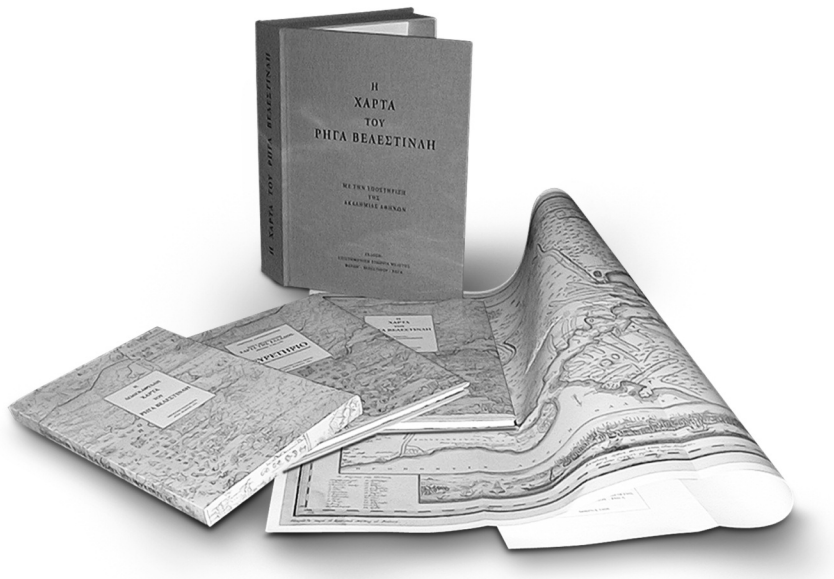
1. Τα δώδεκα φύλλα της ΧΑΡΤΑΣ, σε τετραχρωμία διαστάσεων του κάθε φύλλου 50x70 εκ. περίπου.
2. Ένα βιβλίο 21x30 εκ. με 148 σελ. που περιέχει τις μελέτες:
   α) Δημ. Καραμπερόπουλος, Η Χάρτα της Ελλάδος του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία.
   β) Βάσω Πέννα, Τα νομίσματα της Χάρτας του Ρήγα.
3. Ένα βιβλίο-ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ των ονομάτων, προσώπων τόπων και πραγμάτων των δώδεκα φύλλων της ΧΑΡΤΑΣ, 21x30 εκ. με 128 σελ., το οποίο συντάχθηκε για πρώτη φορά.
4. Μία συνοπτική απεικόνιση των δώδεκα φύλλων της ΧΑΡΤΑΣ, σε σμίκρυνση σε ένα φύλλο στην οποία φαίνεται απτά ο χώρος για τον οποίο ο Ρήγας ετοίμαζε την επανάστασή του και τη δημιουργία του πολυεθνικού δημοκρατικού κράτους του.